

Didàctica de l'organologia de la música tradicional a partir d'eixides escolars i del treball de camp més enllà de l'aula

Vicent Lluís Fontelles Rodríguez
Universitat de València

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article vol donar a conèixer —entre altres coses— l'existència del MUSIT (Aula-Museu d'Instrumentes de Música Popular) i les seues possibilitats pedagògiques davant les/els alumnes de Grau de Mestre/a en Educació Primària i Educació Infantil.

Vaig tenir l'ocasió d'exposar per primera vegada aquesta qüestió dintre el *I Congrés Geografies Literàries*, gràcies a una mena de recerca multidisciplinària que pogué conjuntar paràmetres adients a *geografia, literatura i música*, a més de la bona voluntat provinent dels membres organitzadors els quals feren palès pertot arreu l'esperit que allí ens congregava.

La música ha estat des de sempre un mitjà d'expressió i comunicació per a l'ésser humà. La nostra cultura propera —la valenciana i la ibèrica, per extensió— compta amb bons referents patrimonials dins la seua música tradicional.

Un coneixement d'aquesta música tradicional i els seus instruments ha de contribuir —sens dubte— a una millor interpretació del passat com a eina d'entendre i encarar l'avenir. És per això que (a més del valor museístic la col·lecció i la resta d'activitats a desenvolupar) el MUSIT es posa al servei de les noves generacions per tal de donar les claus d'un coneixement rigorós i obert d'una part important del nostre bagatge cultural. Així mateix, aquesta experiència (capdavantera a les nostres terres) s'ofereix al món educatiu com a element d'enriquiment i renovació pedagògica.

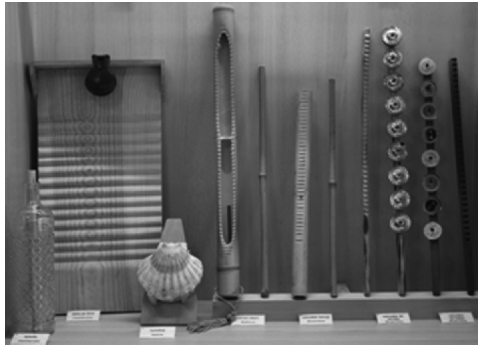
2. EL MUSIT

El MUSIT és un espai per a l'estudi i difusió de la música tradicional i els seus elements mitjançant les següents seccions:

- Oferta als centres d'ensenyament general i musical de recursos complementaris per al desenvolupament dels seus objectius curriculars.
- Programació estable de concerts.
- Publicacions escrites i edicions sonores.
- Centre de documentació musical amb biblioteca, fonoteca i arxiu d'imatges.
- Programació estable de cursos de música, cant i dansa tradicionals.
- Organització de trobades, cursos i seminaris per a l'estudi, investigació i difusió de la música tradicional.
- Oferta al professorat de ensenyament general i musical de cursos de formació dins l'especialitat de música.

- Museu d'instruments musicals tradicionals amb una col·lecció de més de 200 peces procedents de la tradició ibèrica i classificats segons el seu principi sonor: *idiòfons, aeròfons, cordòfons i membranòfons*.

- Taller bàsic de construcció d'instruments de canya: *murga*, *castanyeta*, *repicador*, etc...

Ubicat a la Baronia de la Guaita (Gilet/Camp de Morvedre), el MUSIT tingué el seu punt de sortida didàctica (com a tal i d'allò més sorollosament) la nit de l'11 de setembre del 2010 amb un sopar/festa *sonat* ateses les circumstàncies, esdeveniment lúdico-musical que congregà nombrosos amics i simpatitzants al voltant de la idea original que —a poc a poc— anà nodrint el museu/taller, companys diversos nous i antics de gairebé totes les comarques del País i acòlits fidels de la tasca mampresa anys arrere pels *pares de l'invent* (Miquel Claramunt —Puçol/l'Horta Nord, 1956— i Josemi Sánchez —València/l'Horta, 1959—), amics arribats de tot arreu que —una vegada conclòs l'àgape— anàrem omplint de música i bones intencions l'espai que llavors hi era obert tot just davant de l'entaulat bastit per a l'ocasió aprofitant l'amplària del mateix carrer on roman el museu, música i bones paraules envers el somni fet realitat que suposava aquella trobada de la qual hi érem part.

El dimarts (14 de setembre) es féu un altre tipus de presentació (caldria anomenar-la com a *oficial*) davant els mitjans de comunicació al *Club Diario Levante-EMV*.

Des de fa gairebé dos anys i escaig, el MUSIT pot servir (i serveix segons l'ús que li donem) de pont connectador entre les eines que fan possible la transmissió de coneixements musicals d'origen estrictament popular (més aviat, *tradicional*) i —en aquest cas concret— els alumnes de Primer de Mestre/a en Educació Primària de la Facultat de Magisteri de València als quals impartisc l'assignatura «Didàctica de la Música», pont que podríem eixamplar vers

altres nivells educatius i acadèmics (Màster de Didàctiques Específiques) pertanyents a la mateixa Facultat.

3. VESSANT GEOGRÀFICA

Abans que res, obrirem portes per tal de donar a conèixer el Camp de Morvedre, ubicació accidental —que no simbòlica— del MUSIT i —tanmateix— referent fronterer entre la música de l'Horta i aquella provinent de les diverses serralades dels voltants.

Camp de Morvedre

Comarca de 271 km². Dividida en tres subcomarques:

- La Vall de Segó.
- La Baronia (on hi és Gilet i el MUSIT) i ...
- Morvedre (subcomarca litoral)¹

Tal com abans hem esmentat, la seu del MUSIT té un marge d'accidentalitat provinent de la necessitat atès que l'edifici que acull el taller i el museu com a tal hi és també l'habitatge d'un dels membres fundadors de l'entitat. No obstant això, una vegada resolt el problema, calia perllongar el fil conductor que començava amb el mateix bagatge musical que la seu recollia des de les seues prestatgeries i arxius i que demanava concloure als estaments oficials de la vila de

1. El Camp de Morvedre: la divisió provincial del 1883 delimità en aquest sector les províncies de València i de Castelló. Els pobles del terme estaven obligats a contribuir a les obres de fortificació de Morvedre. Aquest terme general coincidia amb l'actual comarca, llevat d'Algar (antiga senyoria de l'orde de la Mercè) vinculada econòmicament per l'existència dins el seu territori de l'assut de la sèquia major de Morvedre. La formació de municipis independents de tots els pobles a partir de la Nova Planta (1707) es féu de tal manera que deixà dins el terme de Sagunt territoris marginals, molt allunyats de la vila; la divisió corregimental borbònica dividí també els pobles del Camp de Morvedre entre les demarcacions de València i de Castelló (a la qual foren atribuïts Quart, Quartell i Benavites, a més d'Algar). Comarca plana a bona part tret dels estreps de la Serra d'Espadà i la Serra de Calderona. Travessada pel riu Palància. Conreus de regadiu. Taronges i arbres fruiters: nesprers, cirerers, pereres i pomeres. [http://www.encyclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0013935] [Consulta: 12-03-2012].

Gilet, la qual cosa no ha estat possible a la seua totalitat davant els entrebancs administratius trobats al llarg d'aquests dos anys d'existència.²

4. VESSANT PEDAGÒGICA

Les dues eixides desenvolupades a la tardor dels cursos 2010/2011 i 2011/2012 han tingut el seu origen i han estat supeditades a la Guia Docent de la Unitat Docent de Música (Àrea de Didàctica de la Música) tot just al seu apartat d'*organologia*³ i dintre de l'assignatura «Didàctica de la Música a l'Educació Primària» duta a terme al 1r quadrimestre amb alumnes de 1r de Grau de Mestre/a d'Educació Primària. És voluntat d'aquest docent eixamplar l'activitat vers l'assignatura «Processos Musicals» impartida al 2n quadrimestre per a alumnes de 3r curs del Grau d'Educació Infantil, tot i no correspondre al meu POD. Caldria —doncs— una coordinació efectiva amb la resta de companys de la Unitat Docent que imparteixen l'assignatura cobrint —així— un ventall curricular que abastaria alumnes de 1r (Educació Primària) i 3r (Educació Infantil).

Per tal de recórrer la distància de València ciutat fins Gilet (24 kilòmetres, si fa no fa) i com que la majoria d'alumnes hi són majors de 18 anys i disposen de vehicle propi, realitzem una mena d'excursió tot aprofitant l'avinentsa que suposa anar en grups de quatre o cinc persones fent servir un vehicle per a cadascun dels grups formats pels mateixos alumnes. El preu de l'activitat (15 euros, taller i recorregut pel museu) ha estat el més censurat pels alumnes tot i que les crítiques amainen al llarg del desenvolupament de les activitats proposades (primer a la planta baixa on roman el taller) i davant el recorregut i la informació rebuda a l'hora de visitar les prestatgeries del museu.

L'apartat concret d'*organologia* abans esmentat esdevé de l'aplicació concreta d'un dels *continguts teòrics* de l'esmentada Guia Docent de l'Àrea, en concret aquell que assenyala els «Elements del Llenguatge Musical» (*ritme, melodia, harmonia, agògica i dinàmica, forma musical* i —tanmateix— *organologia*):

Dintre d'aquest darrer apartat, la vessant metodològica que reconeix la Guia Docent es divideix en:

- Instrumental Orff: *percussió d'alçària determinada/indeterminada* (tal vegada la metodologia més explícita —i, a hores d'ara, encara amb validesa— pel que fa a instrumental específic destinat a alumnes d'Infantil i Primària).
- Flauta dolça (l'instrument de vent més a prop de les facultats respiratòries dels xiquets).
- Altres instruments: *de carés digital, populars, de fabricació casolana...* (seria en aquests últims on la tasca expositiva i divulgativa duta a terme pel MUSIT es faria palesa en bona part).

És a dir: serà aquesta darrera subdivisió la que ens donarà peu per tal de donar a conèixer el museu i el taller d'instruments casolans del MUSIT i que —a més a més— ens servirà ensems per fer esment dels diversos *objectius* a aconseguir mitjançant el recorregut al llarg del museu:

2. Gilet: extensió: 11 km 2. Població: 2.983 h [2009]. Municipi del Camp de Morvedre, estès a la dreta del Palància. Els *gileters* (o *giletans*) tenen -al sector meridional i occidental- la serra Calderona, coberta per boscs de pins (400 ha), on hi ha l'antic convent franciscà del Sant Esperit. Agricultura de secà, dedicada a garrofers, vinya (moscatell i vi), oliveres i ametllers. El regadiu a la vora del riu Palància i de la sèquia major de Morvedre (conreus de tarongers i d'arbres fruiters). L'església parroquial (Sant Antoni) és del s. XVIII. Antiga alqueria islàmica, fou de la senyoria dels marquesos de Llançol. [http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0029963&BATE=Gilet] [Consulta: 12-03-2012].

3. Organologia: Disciplina de la musicologia que estudia les característiques dels instruments des de l'aspecte acústic i mecànic.

- Presència de la música d'arrel popular.
- Recerca de constructors de famílies instrumentals específiques.
- Localització d'altres museus documentals semblants (al llarg del País Valencià o —si de cas— a l'Estat Espanyol).
- Contacte amb instrumentistes de música popular que a hores d'ara viuen a l'anonimat, etc.

El fet de conèixer *in situ* el MUSIT ens lliuraria —a estudiants i professors— les següents possibilitats didàctiques:

- Assistència/Presència.
- Recerca de constructors:
 - Segons la varietat de les diverses famílies instrumentals reconegudes, escoltades i palpejades.
- Localització:
 - Cercar museus semblants pel que fa a organologia o amb el mateix ideari musical.
- Contactar:
 - Demanar per constructors d'instruments casolans anònims que tinguen validesa tècnica i musical per tal de poder interpretar música popular.

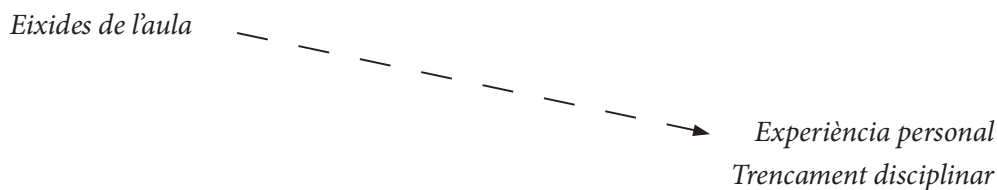

Uns altres objectius serien aquells focalitzats dintre dels aspectes musicals tècnics més elementals, tal com:

Objectius musicals tècnics

- Coneixement d'instruments de música tradicional de més relleu que —a hores d'ara— romanen a l'oblit.
- Treballar l'oida mitjançant timbres i ritmes poc o gens coneguts (*compassos amalgamats, floritures vocals*, etc).
- *Cantar, tocar i ballar* aprofitant la formació de grups de treball i l'anonimat consegüent per a —tot seguit— potenciar la individualitat creadora dintre dels paràmetres musicals abans establerts i experimentats i fer-la palesa davant els diversos grups sense cap tipus de retraïment.
- Desenvolupar actituds positives vers el reconeixement del patrimoni musical de tradició popular.

La visita al MUSIT també té a veure amb el *fet experimental* (pel que fa a l'experiència personal) que comporta qualsevol eixida de l'aula, qualsevol allunyament de l'espai docent habitual que implique una mena de trencament disciplinar amb l'ortodòxia pedagògica del dia a dia a la Facultat i que —si fos possible— signifiqui anar una mica més enllà del temari establert per a l'assignatura.

Pel que fa a la proposta didàctica, aquestes eixides a Gilet s'aprofitaran per tal de generar projectes de treball en els futurs docents, projectes que vincularan *música, patrimoni i territori* dintre d'un context basat en la recerca de:

- Sons.
- Circumstàncies sonores.
- Materials d'allò més naturals i a l'abast de tothom per tal de fer-los servir de manera musical.
- Presències literàries sonores (afegir sonoritats tradicionals a contes i rondalles).
- Paisatges sonors (imatges, paraules i sons).
- Música dintre i a través de la natura (crear recorreguts geogràfics —reals i, fins i tot, imaginaris— i recrear-los amb diversos estils musicals tradicionals).

5. VESSANT LITERÀRIA

En aquest apartat farem esment en la possibilitat metodològica de cercar (per exemple) al voltant de l'origen etimològic del nom dels instruments tota vegada reconeguts visualment i auditivament (potser la més significativa), recerca que pot obrir-nos nombroses possibilitats literàries sobretot pel que fa al fet descriptiu musical dintre de qualsevol narració (conte, rondalla, poema, novel·la, etc.).

Caldria també la possibilitat de fer una recerca literària associant música popular (a la totalitat de l'espectre conegut pels alumnes quan la visita al MUSIT) i autors del País (escriptors, poetes, dramaturgs) per tal de desenvolupar una mena d'associació etimològica, àdhuc de carís antropològic (per exemple: poemes d'Andrés Estellés musicats amb un fons de cant d'estil provinents de l'Horta Nord).

6. CONCLUSIÓ

El fet d'intentar obrir camins diversos tot partint de la música popular i des d'un amagatall molt concret que l'embolcalla i difon (el MUSIT) ha estat l'objecte d'aquest treball. Pense que com a músic, com a docent, com a alumne i com a membre de la comunitat universitària, cal continuar treballant en pel camí que obrin els itineraris didàctics basats en el patrimoni cultural, tal com es mostrà en el *I Congrés Geografies Literàries*, que ha estat, al meu parer, una de les experiències divulgatives més enriquidores dintre de la meua vessant docent (des de l'Escola fins la Universitat).

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- FRECHINA, Josep Vicent (2011), *La cançó en valencià. Dels repertoris tradicionals als gèneres moderns*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, «El Camp de Morvedre», [<http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0013935.xml#.UaYJttj1bTo>] [Consulta: 12-03-2012]
- GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, «Gilet». [http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCH-EC=0029963&BATE=Gilet] [Consulta: 12-03-2012]
- MICHELS, Ulrich (1993), *Atlas de Música*, vols. I i II, Madrid, Alianza Editorial.
- MUSIT (Aula Museu d'Instrumentes de Música Tradicional). [<https://es-es.facebook.com/MusitAulaMuseuDInstrumentesDeMusicaTradicionalGilet>] / [<http://www.musit.org/?altura=180>] [Consultes diverses al llarg dels anys 2011 i 2012].
- REIG, Jordi (2011), *La música tradicional valenciana. Una aproximació etnomusicològica*, València, Institut Valencià de la Música.
- SOLER CARNICER, Josep (1984), *Rutes Valencianes*, vol. II, València, Eliseu Climent editor.